

KABAI KITTY

**LÁTTUK AZ Ő CSILLAGÁT
A MELLÉRENDELÉS ELVE AZ ÓVODAI NEVELÉSBEN**

Kivonat

Az evangélium üzenetének és a néphagyomány értékeinek együttes továbbítása az óvodás korosztálynak. A keresztyén ember, a néphagyomány és a magyar nyelv kapcsolata.

Kulcsszavak: evangélium és néphagyomány, református nevelés és néphagyomány, Karácsony Sándor, a mellérendelés elve, iskolaegyház

Kettős identitás az Egyben – evangélium és néphagyomány

Az evangélium egyénre vonatkozó szerepét legkönnyebben a reformáció által tudjuk megragadni, melynek legnagyobb vívmánya a sok egyéb érték mellett – amelyet az egyháznak és társadalomnak adott – az eredethez való visszatérés volt. Több mint ötszáz évvel ezelőtt ugyanazt az egyszerű és tiszta igazságot ismerték fel reformátoraink: a nemzeteknek a kezébe kell adni a Szentírást, mindeniknek a saját nyelvére lefordítva. Ekkor mintha a világ nemzetei hasonló „furcsa társaságként”, ahogyan a karácsonyi történetben színesen, sokfélén, ismét megjelentek a Megváltó jászolánál, „mert látták, felismerték a csillagot, és eljöttek, hogy imádják őt” (Máté evangéliuma 2,2). Azóta a világ legtermészetesebb dolga, hogy a népek, nemzetek saját anyanyelvükön olvassák a Szentírást, és ismerik fel benne magukat, mint akik mind beleférnek Isten szeretetébe.

A magyar nemzet küldetése és feladata mindig a gyógyítás volt, királyi örökségünk ez, mely feladattól nem szabadulhatunk, akár vannak az adott korban vállalói, akár nincsenek. Hogy a gyógyítás alapos legyen, mindig az alapoknál kell kezdenünk, az intézményes oktatási rendszerben ez az óvodát jelenti. Így a nemzet gyógyítása az új kor emberének, a kisgyermeknek a szellemi gyógyításával kezdődik, mely elsődlegesen a helyes identitás megalapozását jelenti. A helyes identitás alapja abban a kettősségben rejlik, amely valójában elválaszthatatlan, hiszen tere maga az ember. Ennek alapján az egyén identitása a következő formában kettős: 1. Istentől, vagy mondhatjuk úgy is, hogy egy magasabb rendű szellemi világból származik, 2. egy konkrét nemzetbe, még szűkebben egy családba születve. Minden ember ezen a két lábon áll a világban: isteni származásának magva a lélek, a szellem, amely által kapcsolódhat ehhez a magasabb rendű szellemi szférához, és egy nemzet kultúrájába

ágyazódik, melynek legalapvetőbb magva az anyanyelv, amely által kapcsolódik embertársaihoz és az őt körülvevő világhoz. Az ember olyan tehát, mint egy kétkulcsos kincsesláda, amely csak akkor nyílik ki, ha mindkét kulcs jelen van. Hisszük, hogy Istennek az egyetemes megváltás volt a szándéka, a Fiúnak azonban, aki ugyanolyan arányban volt ember, mint Isten, törvényszerűen bele kellett születnie egy konkrét nemzetbe. Így vagyunk jelen mindannyian ebben a világban, polgárai az Isten országának és polgárai egy nemzetnek, annak a nemzetnek, amely nyelven édesanyánk szeretetét megismertük, megértettük.

Ennek a szintetizáló nevelési módszernek az elsődleges célja, hogy a két identitást: Istentől való származásunkat és nemzetünkben való jelenlétünket, annak értékeit egyenlő mértékben megjelenítse, amely tulajdonságok egyaránt Isten akaratából származnak, ott találkoznak, és abban egyesülnek. Ahogyan a test számára mindkét láb azonos mértékben fontos, ugyanúgy meghatározó e két pillér az identitás terén is, ezért egyiket sem kijátszva a másik ellen, párhuzamosan tárgyaljuk az evangélium üzenetének szempontjait és néphagyományunk értékeit, őseink szokásait az óvodás korosztálynak megfelelően.

Mielőtt azonban továbbmennénk, a félreértések elkerülése végett tisztáznunk kell a néphagyomány, a folklór szerepét egy nemzet életében. A néphagyománnyal kapcsolatban ugyanis él az a téves elképzelés, miszerint bármilyen területen megjelenő alkotás a nép teljesen spontán műve, kreációja az adott tárgykörben. Holott a folklór szerepe éppen ellenkezőleg valami olyan ősi ismeretnek a jelvényeit, jelképeit hordozza, amelyek úgymond „lefolytak” a nép tudatába vagy tudatalatti emlékezetébe, így akár tudatában van ezek jelentésének, akár nem, a megőrzés és hagyományozás szerepét töltik be (Guéron 2003: 38, 182; Balázs 2020: 7–24, Balázs 2021: 9, 21, 169, Balázs 2022: 51–62). Ezért amikor néphagyományról beszélünk, legkevésbé beszélünk népiességről mint egy társadalom kezdetleges alkotásairól, ellenkezőleg, egy magasabb rendű, gyakran transzcendens ismeretet hagyományozó jellegről van szó. Mivel a népnek ebben a vonatkozásában hagyományozó szerepe van, újat nem teremthet, hanem mindig valami kikövetkeztethetetlen idejű tárgyat, témát, jelképet mutat fel, ezért általában úgy tűnik, hogy a „régit” képviseli, azaz elavult, meghaladott, ehhez képest pontosan az „örököt” adja át a következő nemzedéknek.

Az identitás mint buzdítás

A XXI. század gyermeke – főleg a digitalizáció hatására – a kívülről érkező motiváció függőségében szenved. A motiváció a latin *movere* szóból ered (mozgatni, mozogni), és pszichológiai értelemben az a belső erő, amely belülről készíti az egyént egy bizonyos magatartásra, viselkedésre, életformára. Ugyan a jelenlegi pedagógia egyik legfontosabb fogalma a motiváció, van erre szép magyar szavunk is, melynek jelentése talán még gazdagabb:

1) Valamilyen híg, folyékony anyagot buzgó állapotba hoz, eszközli, hogy buzogjon. 2) Szó vagy biztatás vagy ígéret, ajándék által valakit bizonyos cselekvésre ösztönöz, illetőleg ráveszi vagy rávenni iparkodik, hogy buzogjon (URL1). Mivel a sikeres motiváció az egyénben megnyilvánuló belső erőként nyilvánul meg, ezért a kívülről érkező buzdítás is csak akkor eredményes, ha azt a benyomást kelti az egyénben, hogy az a bizonyos igény benne született meg, vele azonos. Korunk gyermekei, fiataljai azért a valaha élt legmagányosabb generáció, mert az élet, az önértékelés, az egészséges önbizalom kialakulásához szükséges életerőt, azaz motivációt folyamatosan a külső visszaigazolásokból meríti, ez pedig könnyen a törekeny, kialakulóban lévő személy egzisztenciális válságához vezethet, és korlátozza mind személyisége, mind kapcsolatai kibontakozásában. Nevelési szempontból az óvoda felbecsülhetetlen szerepet tölt be az ember személyiségfejlődésében, ezért a legalkalmasabb térnek bizonyul arra, hogy a belső motivációt felébressze és megerősítse. Ezért e módszer másodlagos célja, hogy a fentebb említett kettős identitás alapján az életerő, a belső „buzdulás” olyan alapot vessen, mely erős gyökérszövet lehet a fejlődés további szakaszában. A helyes önértékelés, azaz az életre bátorító erő e kétlábú identitástudatban rejlik: aki tudja, honnan érkezik – Istentől és egy családból/nemzetből – képes lesz bemérni, hogy hová tart, a földi életben belül józanul felméri képességeit, tehetségét, akaraterejét, és ennek megfelelő célokat tűz maga elé.

Az isteni származástudat egzisztenciálisan megtartó erőforrássá válhat az élet terheltebb időszakában. Nem automatizmus, mely kiküszöböli vagy megoldja a nehézségeket, de biztonságot adó erővé válhat, és megóvhat a magány, az elhagyatottság érzésétől. A nemzeti hovatartozás, a család az érem másik oldala. Aki ismeri a családját, azon belül minél távolabb menve a nagyszüleit, a dédszüleit, a családi hagyományokat, régi történeteket, azt közösség veszi körül. Ez a közösség pedig beágyazódik egy nagyobb közösségvilágba, a magyar nyelvbe, a népmeséinkbe, mondáinkba, jelképeinkbe, azaz a nemzetünkbe. Ideális esetben az egyén felnövekedve tudatosítja a helyét és szerepét ebben a szűkebb és tágabb közösségben, felismeri az adottságait és a korlátait egyaránt.

Hisszük, hogy egy határokat eltörölő világban a határok az emberért vannak. Nem képességeket korlátozó erő az Istentől való származástudat vagy nemzetünk múltjának, hagyományvilágának ismerete, éppen ellenkezőleg helyet formál a világban az ember számára, nem megcsonkít és kalodába zár, hanem otthont ad.

Református nevelés és néphagyomány

A magyar református egyház történelmi hagyománya, hogy kiemelten kezeli az iskoláztatást, innen ered az iskolaegyház kifejezés is. Jóllehet a hit

Isten ajándéka, a vallásos nevelésnek ma is van érvénye, és az egyház egyik fő feladata, hogy ebben segítse az új nemzedéket. Karácsony Sándor református pedagógus alapján hisszük, hogy a vallás, az egyház nem elidegenít a transzcendens világtól – ahogyan a mai korszellem sugallja –, hanem teret biztosít arra, hogy az ember a saját hitét megvallja. Karácsonynak a keresztyén vallásról megfogalmazott értékeit alapkőnek tekintettük e munka kidolgozásában. Eszerint: 1) a vallás megmutatja az ember számára, hogy van értelme az e világban átélt szenvedésnek, 2) a Szentírás utat mutat az ember számára az életben, illetve 3) az embernek lehetősége van az újjászületésre, Isten útján járásra (Karácsony 2004: 41).

Hogy a nevelés már önmagában Istentől származik, mi sem mutatja jobban, mint a szó etimológiája, melyből Karácsony Sándor is kiindult. A nevelés = növelés a szellemi és fizikai növekedés elősegítése, mely nem szülőltől vagy pedagógustól származik, hanem Isten adja (URL2). A nevelő feladata a szeretetteljes gondozás, a gyermek szellemének, lelkének ápolása, gazdagítása, öntözése, a növekedő ágak jó felé irányítása, alkalomadtán azok metszése. Hogy mi a jó, azt Istentől vezetjük le, ezért hisszük: „Isten nélkül minden nevelés hiábavaló. Célra pedig ezen a téren csak egyfajta pedagógia vezet: az egyéni bizonyágtétel magával ragadó hatása” (Karácsony 1941: 159–60). A bizonyágtétel a nevelésben egészen tág spektrumot kap, melyet ma a tudomány ugyanúgy vall, csak más fogalmakat használ, amikor az örökölt és megtanult mintákról beszél. A kisgyermek elsődlegesen a szülei életmódját, magatartását veszi át, mintázza le, és azok szerint alakít ki egy viselkedési formát.

„Aki nincs tisztában maga felől és maga körül az élet folyásával, azt nagyon könnyű aprópénzzel fizetni ki” (Karácsony 1985: 35). Az evangélium és néphagyomány olyan szétválaszthatatlanul együtt vannak, ahogyan az ember kettős származása. Karácsony szerint a nevelés nem darabolható fel területekre, tartományokra, és nem osztható szét különböző feladatokra. Ha ez az alaptétel általában igaz, mennyivel igazabb az óvodáskorú gyermekre vonatkozóan, akinek életkori sajátossága a mese és valóság absztrakciója. A magyar lelket Karácsony Sándor a magyar nyelvvel hozza összefüggésbe, melynek egyedi sajátossága a mellérendelés, amely nemcsak nyelvünket, de egész logikánkat, társadalomban való jelenlétünket, művészetünket, azaz egész kultúránkat meghatározza.

„Tudjuk, hogy egy mondatban egyszerre csak egy képet figyelhetünk meg s ha két kép egyszerre kerül elénk és mindkettő egyformán fontos, akkor a köztük lévő viszony a fontos, azt meséli el a kép, hogy történik a két tünetmény egymáshoz képest [...] egyik a másikat természetesen folytatja és kiegészíti. Úgy is mondhatjuk: kapcsolat van közöttük” (Karácsony 1938: 41).

Eszerint a transzcendens tudat az első kép, párhuzamosan mesélve a másik képpel, a néphagyományokkal, jeles napokkal és népi gyermekjátékok eljátszásával, a kettő egymás mellett nem egyik vagy másik üzenetének csorbítását vagy kiegészítését jelenti, hanem a közöttük lévő kapcsolatot tárja fel. A kapcsolat pedig nem más, mint maga az ember, aki részese mindkettőnek: az isteni üzenetnek és a nemzetnek.

A mellérendelés törvényszerűsége, hogy „nem fogalmi jegyeknek egy fogalomba gyűjtését célozza, hanem mindenkor két fogalomnak [...] egymáshoz viszonyításával jelöl [...]. A magyar szó jelölte valami, valamihez képest az, ami” (Karácsony 1985: 253). Egy egyszerű melléknév esetében is megvan ez a viszonyítás, induljunk ki a már említett buzdít igéből, melynek mellékneve a buzgó. A buzgó ahhoz képest buzgó, ahogyan egy forrás föld alatti csendes folyásából egyszer csak felbuzog a felszínen. Ha egy fogalom képes megjeleníteni a mellérendelés természetét, mennyire mélyen élhet a magyar nyelvben ebből adódóan a magyar gondolkozásmódban, magatartásban a mellérendelés hétköznapi törvénye? Eszerint a magyar észjárás, ahogyan nyelvtana is diktálja, mindig ebben az egységesítő kettősségben jelenik meg. Egység pedig csak akkor jöhet létre, ha legalább ketten vannak.

Aranymetszés a mellérendelésben

A mellérendelés félreértése, hogy a felek között egyenlőséget feltételez, azonban amikor mellérendelésről beszélünk, akkor nem a hierarchia megszűnéséről beszélünk. Jóllehet egy mondatban a mellérendelő szószerkezetek tagjai egyenrangúak, úgy is fogalmazhatnánk, hogy formailag ugyanazt „méltóságot kapják” a mondaton belül, mégis egymás viszonyában azok, amik, pl. *király és alattvaló* szerkezetileg ugyanazt a mondatrészi szerepet töltik be, mégis egymáshoz képest az egyik király, a másik alattvaló. A mellérendelésben nem csorbítja a tekintélyt, hogy a király az alattvalónak nem alá, hanem mellé van rendelve, mert egyik a másik szükségszerűségét fejezi ki. Nyelvünk szakrális természetét mutatja a mellérendelés elve, melyben felfedezhető az aranymetszés szabálya, miszerint a kisebb rész úgy aránylik a nagyobb részhez, ahogy a nagyobb az egészhez. A mellérendelés elvében ez a kölcsönös tekintély látszik megmutakozni, ahol formailag egyenrangúak a tagok, tartalmilag pedig tekintélyelvű, egyik a másikhoz képest az, ami. Mindezek analógiájára az evangélium és a néphagyomány egymás mellé rendelve a teljes embert a létezésbe emeli be, mely nemcsak a földi, anyagi, mérhető életéről ad információt, hanem egy magasabb rangú lelkeséget is igyekszik felmutatni. Karácsony Sándor után mi is bátran merünk úgy tekinteni a népha-

gyományra, mint egy sokkal tágabb térre, amely nemcsak a népdalt, a néptáncot, a népviseletet és általában a magyar folklórt jelenti, hanem egy összetett „anyanyelv”, amely által jelen vagyunk a társadalomban, és jelen vagyunk magyarokként a keresztyénségben. Elutasítjuk azt a romboló kérdést, amely arra vár választ, hogy az ember a saját maga meghatározásában melyik „tulajdonságát” helyezi előtérbe: keresztyénségét vagy magyarságát. Ahogyan a test elválaszthatatlan a lélektől, úgy az ember elválaszthatatlan mindkét dimenziótól: a transzcendenstől, mely a láthatatlan túlvilágot keresi, és a földitől, mely elfogadja, szereti és önazonos marad földi országában. Bármelyik csorbítása a földi élet kiegyensúlyozatlansághoz vezethet.

Karácsony szerint a nevelés akkor sikeres, ha nem egyoldalú, nem direkt, hanem a nevelő és a gyermek társakká válnak, mindkét félnek megmarad az autonómiája, de a szeretet révén mégis nyitottak egymás felé, mint akiknek „közös a munkájuk, de eltérőek a feladataik” (URL2). Mindezt tárgyunkra kiterjesztve az evangélium és a néphagyomány munkája közös, csupán feladataikban térnek el. Közös munkájuk, hogy az embert egy tágabb spektrumba helyezték, és az én–te viszonyában túlmutassanak az egyéni, és a másik emberhez, közösséghez való viszonyában határozzák meg. A bibliai történetek üzenete az Istennel való kapcsolatig emel, azt az üzentet erősíti, hogy az ember nincs egyedül, mert az élő Istennel élő kapcsolata lehet. A néphagyomány pedig az egyéntől abba a nagyobb közösségbe helyez, ahol közös az alapunk, a nyelvünk. A mindkettőre való nevelés által a közös cél, hogy az ember előtt dimenziót nyissunk „fölfelé” és „mellé”. Karácsony Sándor több helyen leírta, hogy a modern tudomány alapja nem lehet más, mint az a magatartás, mely a másik emberre nem akadályként, nem ellenfélként tekint, hanem társként, akivel lehet és kell együtt élni és együtt munkálkodni. Ez a keresztyén ember magatartása, a néphagyomány legmélyebb értelme és maga a magyar nyelv.

E módszer célját jól tükrözik Hamvas Béla gondolatai, amelyet Karácsony Sándor pedagógiájáról fogalmazott meg: „Karácsony Sándor módszerre az élet legapróbb mozzanatait értelmesíteni, megmagyarázni, komolyan venni, spiritualizálni. Szakrális léteztudomány. Ez az, amit ő pedagógiának nevez” (Hamvas 2020: 324–6).

Szakirodalom

- Balázs Géza 2020. *Nyelvszokások. A nyelvszokások mint szimbolikus nyelvi cselekvések*. Inter–IKU. Budapest.
- Balázs Géza 2021. *A művészet és a nyelv születése*. MNYKNT–IKU. Budapest.
- Balázs Géza 2022. *Folklór és nyelv*. IKU. Budapest.

- Benedek Árpád – Dobrai Júlia – Kabai Kitty 2023. *Láttuk az ő csillagát*. Partium Kiadó. Nagyvárad.
- Guénon, René 2023. *A szent tudomány szimbólumai*. Helikon Kiadó. Budapest.
- Hamvas Béla 2020. *A világ hazahívása. Életműsorozat 33*. Medio Kiadó. Budapest.
- Karácsony Sándor 1938. *Magyar nyelvtan társas-lélektani alapon*. Exodus-Kiadás. Budapest.
- Karácsony Sándor 1941. *A magyar világnézet*. Exodus-Kiadás. Budapest.
- Karácsony Sándor 1985. *A magyar észjárás*. Magvető Kiadó. Budapest.
- Karácsony Sándor 2004. *A magyarok Istene*. Széphalom Könyvműhely. Budapest.
- URL1. Czuczor Gergely – Fogarasi János: A magyar nyelv szótára. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-szotara-czuczorfogarasi-55BEC/b-57DFC/buzdit-59A03/?list=eyJmaWx0ZXJzIjogeyJNVSI6IFsiTkZPX0xFWF9MZXhpa29ub2tfNTVCRUMiXX0sICJxdWVyeSI6Ij09CjJidXpkXHUwMGVkdCJ9>
- URL2. Heltai Miklós: A néphagyomány Karácsony Sándor pedagógiájában. https://dtk.tankonyvtar.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/4346/03_heltai.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kabai Kitty

református lelképásztor

Nagyvárad-Réti Református Egyházközség

kabaikitti@gmail.com

Abstract

KABAI, KITTU

WE HAVE SEEN HIS STAR

THE PRINCIPLE OF CO-ORDINATION IN PRE-SCHOOL EDUCATION

The primary focus of the present paper is to transmit the message of evangelism and the values of folk tradition to the pre-school age group. The relationship that joins the Christian man, folk tradition and the Hungarian language.

Keywords: evangelism and folklore, reformed education and folklore, Karácsony Sándor, the principle of co-ordination, the school of the church